

INKLUZÍVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ - PODĚLME SE O ZKUŠENOSTI

Za počátkem reformy v Kanadě stáli rodiče. Chtěli, aby jejich dítě chodilo do své spádové školy s dětmi okolních domů. Všem bylo jasné, že to není žádný nápad UNESCO, ale prosté přání mámy a táty. A všichni se snažili jim pomoci jejich přání uskutečnit. Gordon Porter, bývalý ředitel školy, který pomáhal ministerstvu školství s inkluzívní reformou, v rozhovoru vzpomíná, že začátky nebyly úplně snadné.

PŘIPRAVILA

Karin Marques, Nadace OSF Praha

? Gordone, máte pětadvacetiletou zkušenost s přeměnou školství v Novém Brunšvíku na inkluzívní. Co vás vedlo k rozhodnutí jít touto cestou?

Byly to dvě věci – pocit, že je to tak správné a že je třeba zajistit všem dětem efektivní vzdělávání. Začátkem osmdesátých let nebyl systém školství v Novém Brunšvíku k žákům s poruchami učení nijak zvlášť přívětivý. Stal jsem se ředitelem a pak vedoucím školského úřadu a viděl jsem, že chybí podpora pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Speciální vzdělávací programy v tehdejších chápání byly na našich školách zastoupeny pouze v omezené míře. Bylo to zejména kvůli tomu, že jsme na venkově a tradice specializovaných služeb zde prostě nebyla. Ve srovnání s městskými oblastmi s vyšším počtem obyvatelstva šlo o skutečně zaostalý systém.

Byla to však také v mnoha směrech výhoda – v počátcích inkluzívního systému toho nebylo třeba tolik měnit. Nutnost změny a vypracování nového, systematictějšího přístupu k naplnění potřeb žáků se časově kryla s převratnou změnou kanadské legislativy. Kanada přijala v roce 1982 Listinu práv a svobod, čímž se poprvé v dějinách dostala do naší ústavy rovnost práv. Bylo potřeba zásadně novelizovat náš školní zákon tak, aby se zajistilo kvalitní vzdělávání pro všechny, včetně žáků s postižením.

EFEKTIVITA VZDĚLÁVÁNÍ

Školní úřad ve spádové oblasti, kde jsem pracoval, změnil svůj přístup i předpisy, aby požadavkům stejných práv dostal. O několik let později se ve stejném duchu změnil zákon i v provincii Nový Brunšvík. Další skutečnosti vypovídající ve prospěch inkluze je to, že přispívá efektivitě vzdělávání. Má třicetiletá praxe

ukazuje, že kroky, které vedou k inkluzi, jdou ruku v ruce se zkvalitněním výuky pro všechny žáky.

? S jakými překážkami se váš školní úřad a posléze Ministerstvo školství setkávaly při zavádění inkluze do praxe?

a znalosti. Vybrali jsme nejúspěšnější třídní učitele a vyškolili je na metodiky. Měsíc po měsíci nabývali naši učitelé důvěru a začalo se jim dařit. Umožnili jsme jim podělit se o své zkušenosti s dalšími a postupně vznikla skupina učitelů, kteří mohli potvrdit, že inkluze opravdu funguje a žákům prospívá. Právě úspěšná praktická zkušenost ze tříd a škol byla

PODPŮRNÝ TÝM JE TŘEBA VYBUDOVAT **PŘÍMO NA ŠKOLÁCH.**

Hlavní překážkou byla nedostatečná důvěra k této praxi a obava, že znalosti a dovednosti učitelů nebudou pro úspěšné fungování inkluze stačit. V jistém smyslu byly tyto obavy namísto a museli jsme se jim postavit čelem. Nejdříve jsme investovali do proškolení pedagogů a rozvoje jejich dovedností, a to vlastními silami i za pomoci odborníků z klíčových oblastí. Pracovali jsme s řediteli škol. Přizvali jsme učitele speciálních škol a hledali způsob jak zúročit jejich zkušenosti

tím zásadním krokem na cestě k inkluzívnímu školství.

? Měli jste oponenty z řad odborníků? A co rodiče, nebáli se o své děti?

Ano, vskutku jsme měli odpůrce z řad odborné veřejnosti. Byli mezi nimi učitelé i lídři ve vzdělávání z okrsků s vysoce propracovaným systémem speciálního vzdělávání. Přijmout inkluzi bylo pro ně těžší. Byli více provázaní s tradičním

„klinickým“ přístupem k žákům s nedostatky a poruchami učení. Měli více vyškolených speciálních pedagogů a dalších odborníků, včetně školních psychologů, kteří viděli spíše překážky a problémy než příležitosti ke zlepšení. Celá řada psychologů a pediatrů vyjádřila vážné obavy z našeho přístupu. Postupem času pozitivní výsledky jak z pohledu pedagogů, tak žáků tuto skepsi zmírnily. Rodiče dětí s postižením se inkluze také obávali, což je pochopitelné. Nesetkali se na školách v místě bydliště s ochotou přijmout a učit jejich děti. Mnozí měli dokonce velice negativní zkušenosti.

Situace byla ovšem nyní jiná. Zprvce existovala politika zakotvující úctu k

neměnili jsme praxi celé školy. Udělali jsme vše pro to, aby první zkušenosti ve škole vedly k úspěchu. Vybrali jsme nejvstřícnější, nejotevřenější učitele s nejvíce dovednostmi a našli jsme pro ně metodiky. Pokud bylo třeba, přidělili jsme na část dne asistenty pedagoga, v některých případech i na celý den. Když rodiče viděli, že jejich dítě ve standardní třídě prospívá, že se s ním ostatní děti smysluplně baví, pochopili jak přínosné je začlenění, i když si to předtím neuměli ani představit.

PODPŮRNÝ SYSTÉM PRO ŽÁKY I UČITELE

Tato vzdělávací praxe se opírá o solidní

znalejší sousedi. Měli jsme méně rozvinuté tradiční systémy speciálního vzdělávání a tudíž i méně k odbourávání. To nám umožnilo postupovat rychleji. Příslušná legislativa byla přijata v roce 1986. Inkluze postupně pronikla do všech škol. V Novém Brunšvíku to znamenalo, že všechny děti začaly chodit do spádové školy se svými vrstevníky. Vybuďovali jsme podpůrný systém pro žáky i učitele. Vedle náležité předběžné přípravy budoucích učitelů jsme také vynaložili značné úsilí na přeškolení a změnu přístupu k výuce u stávajících pedagogů.

Spolupracovali jsme s lídry ve vzdělávání a zaměřili se na provázání postupů, které vedou k inkluzi s těmi, které zkvalitňují školní prostředí pro všechny žáky. Vzdělávání není hra, při které jeden získá a druhý ztrácí. Podle našich zkušeností nesnižuje inkluze kvalitu vzdělávání vrstevníků.

? Pomocí jakých argumentů jste inkluzi prosadili?

Nebyly to ani tak argumenty, jako spíše hmatatelný přínos pro žáky v Novém Brunšvíku, který viděl každý, kdo ho vidět chtěl. A bylo na co koukat! Za posledních třicet let od přijetí zákona v roce 1986 došlo v Novém Brunšvíku ke čtyřem velkým revizím programu (v letech 1989, 1993, 2006, 2012). Všechny dospěly k závěru, že inkluze v Novém Brunšvíku má pozitivní výsledky a má se jí dostávat podpory i nadále. Každá revize se skutečně zaměřila na to, co dál zdokonalí podporu žákům a učitelům ve školách. Je pravdou,

DEJTE SI ZÁLEŽET, ABY V PRVNÍM ROCE NEBO DVOU **DOŠLO K REÁLNÝM ZMĚNÁM.**

dítěti, s postižením nebo bez něj. Zadrhé, přijali jsme realizační plán inkluze. Ten zahrnoval školení učitelů a pomoc školám s plánováním inkluze i podporou žáků i učitelů či učitelům, kterých se to týkalo. Dále jsme se v začátcích zaměřili na konkrétní žáky a učitele,

výzkum, který svědčí v prospěch rovnosti jako lidského práva a prospěšnosti rovného přístupu pro všechny. K tvorbě propracovaného systému podpory žáků s různými potřebami, včetně žáků s postižením jsme přikročili pozdě. Proto jsme se k tomu, čemu se dnes říká inkluze, dostali dříve než naši bohatší a

že za úspěchem inkluze stojí tvrdá práce. Je potřeba učitele řádně podpořit, aby mohli poskytnout vzdělání žákům s různými potřebami. Učitelé a žáci se mohou postarat o to, aby inkluze fungovala. Při dobré podpoře učitelů bude fungovat ještě lépe.

🔍 Jaké jsou hlavní předpoklady inkluzivního vzdělávání?

Inkluzivní vzdělávání je především otázkou legislativy a filosofie. V roce 2016 se výrazně zaměřujeme na rovný přístup, účtu k dítěti a vytváření příležitostí pro rozvoj každého dítěte. Naše školství má mandát poskytovat vzdělání všem dětem a je potřeba ho koncipovat tak, aby nedocházelo k stigmatizaci, jak tomu bylo u segregovaného školství. Inkluzivní vzdělávání má oporu v legislativě jak na celostátní, tak mezinárodní úrovni. Článek 24 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je toho příkladem.

LÍDŘI VE VZDĚLÁVÁNÍ SE OVŠEM MUSÍ SOUSTŘEDIT NA VZDĚLÁVÁNÍ.

Ty nejdůležitější předpoklady bych shrnul takto:

Lídři – je jich třeba jak ve školách, tak na místních školních úřadech. Podpůrný

na řešení problémů na všech úrovních: systému, školy, třídy i jednotlivých učitelů.

Je třeba dávat jasně na srozuměnou, že cílem inkluzivního školství je dobré vzdělání pro všechny. Inkluze může: zvýšit akademické standardy ve prospěch všech tím, že se zaměřuje na maximální potenciál každého dítěte, nikoliv pouze na umělé vytvořené minimum rozvíjet vztahy mezi vrstevníky a tím rozvíjet občanskou soudržnost v pestré a demokratické společnosti vybudovat společenský kapitál a to zejména u těch žáků, kteří ho nejvíce potřebují a je jim ku prospěchu nabytí ho v dětském věku posílit sociální soudržnost v komunitě i ve společnosti.

Snaha vybudovat v Novém Brunšvíku inkluzivní vzdělávací systém uspěla. Je to ovšem výsledek náročné, soustavné práce, která nikdy nekončí...

POSTUPOVAT KROK ZA KROKEM

Náš parlament právě přijal návrh zákona, který s inkluzivním vzděláváním počítá. Co je potřeba udělat pro to, aby se prosadilo v praxi?

To je těžká otázka pro někoho, kdo není zdejší. Nejsem si jist, zda znám situaci

u vás dostatečně na to, abych vám mohl radit.

Na základě svých vlastních zkušeností z Kanady a jiných zemí mohu říct, že:

potřebujete dobré a přesvědčivé lídry, jednotlivce nebo instituce, aby zformovali svou vizi inkluzivního školství a jeho přínos pro vaši zemi potřebujete plán hlavních kroků, které přinesou změnu a pozitivní příklady, na kterých budete trvale stavět potřebujete tým dobře vyškolených učitelů a lídrů ve vzdělávání, kteří mohou vyškolit, koučovat a rozvíjet schopnosti a dovednosti učitelů ve školách, které vyberete jako první

je třeba zajistit solidní materiály pro inkluzivní pedagogickou praxi, podložené výzkumem (obratte se s žádostí o spolupráci a podporu na vybrané akademiky a pracovníky univerzit) je třeba investovat do vztahů s rodiči a organizacemi sdružujícími rodiče, podpořit v nich důvěru v přínos inkluzivního vzdělávání a možnosti, které v dlouhodobém horizontu poskytuje dětem Nakonec bych vám chtěl ze své zkušenosti doporučit, abyste postupovali krok za krokem. Dejte věci do pohybu. Nečekejte, až dostanete ode všech zelenou. Dejte si záležet, aby v prvním roce nebo dvou došlo k reálným změnám. Buďte připraveni na to, že strategii bude třeba upravovat a aktualizovat, ale neztráťte ze zřetele cíl. A cílem je škola, která chce i dokáže pomoci rozmanitému žactvu v inkluzivním prostředí dát ze sebe to nejlepší.

ÚSPĚŠNÁ PRAKTICKÁ ZKUŠENOST ZE TŘÍD A ŠKOL BYLA ZÁSADNÍM KROKEM NA CESTĚ K INKLUZÍVNÍMU ŠKOLSTVÍ

tým je třeba vybudovat přímo na školách. Tvoří ho ředitel, metodici a další, včetně asistentů pedagoga.

Je třeba nahradit zastaralý model speciální pedagogiky modelem metodiků. Metodik musí být znalý, zkušený a schopný poskytnout praktickou podporu třídnímu učitelů v pravou chvíli. Institucionální a pedagogické zázemí je nezbytné, včetně nácviku a koučování ve třídě. Jako příklad možných modelů lze uvést a) univerzální koncepci vzdělávání, b) diferencovanou výuku, c) použití různých typů inteligence d) učení skrze spolupráci a další.

Potřebný je plán soustavného vzdělávání a rozvoj dovedností zaměstnanců školy, zejména ředitelů, metodiků a třídních učitelů.

Je třeba klást důraz na stálé zlepšování a

HLEDÁNÍ ZPŮSOBU, KTERÝ BUDE LÉPE FUNGOVAT

Pětidenní pobyt v kanadské provincii New Brunswick za účelem studia inkluzivního vzdělávání pořádaly organizace Inclusion International a Inclusive International Canada za podpory mezinárodní sítě nadací Open Society Foundations. Studijního pobytu se účastnilo 11 zástupců převážně ze zemí Latinské Ameriky. Z České republiky se do Nového Brunšvíku vydala také Karin Marques z Nadace OSF Praha.

PŘIPRAVILA

redakce

? Na svém blogu píšete o zkušenostech ze studijního pobytu v Kanadě, kde jste měla možnost spatřit výuku v tamějších inkluzivních třídách. Co konkrétně vás nejvíce oslovilo?

Nejvíce mě uchvátila týmová práce učitelů, tedy něco, co od nás skoro neznám; jak intenzivně učitelé společně plánují výuku, metodické postupy, jak často a systematicky v týmu probírají jednotlivé žáky. Některé učitelké týmy se scházejí jednou za měsíc, menší pak každý týden. Moc se mi líbilo, že se učitelé nebojí říct, že si neví rady, že jsou v koncích. Velký rozdíl je, podle mě, ve zdravém sebevědomí, že já přece nemusím vědět všechno a je normální se poradit s ostatními, jak dál. Je normální, že se něco nedaří a je potřeba dát hlavy dohromady a najít jiný způsob, který bude lépe fungovat pro žáka, pro rodiče, pro školu. Také na mě udělalo velký dojem, s jakým přesvědčením všichni o inkluzi mluvili, nejen rodiče, ale i učitelé a školští úředníci.

ŽÁDNÉ SPECIÁLNÍ ŠKOLY

? V čem je práce s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami odlišná v kanadské a české škole?

Na první pohled je ta práce velmi podobná. Často jsme viděli u některého dítěte sedět asistentku, nebo jsme viděli individuální práci dětí se SVP mimo třídu (např. práci s autisty v relaxační místnosti). Velký rozdíl je v tom, že v Novém Brunšvíku nejsou žádné speciální školy, takže děti ve školách jsou zvyklé potkávat nejen žáky s poruchami učení či chování, ale i žáky, kteří nevidí, neslyší, nebo jsou upoutáni na lůžko. Za tímto účelem jsou školy vybaveny i hygienicko-rehabilitačními místnostmi, kde kromě polohovacího lůžka nechybí pračka a sušička. Práce s žáky se SVP tedy zahrnuje

někdy i osobní asistenci či bazální stimulaci. Vždy se hledá způsob, jak to zařídit. Žák má mít s sebou asistenčního psa? Dobře, nikdy jsme tu ještě psa neměli, ale věříme, že to zvládneme. Žákyně má insulinovou pumpu? Dobře, zaškolíme asistentku, která jí bude s obsluhou pumpy pomáhat. V individuálním plánu žáka je jízda na tříkolce? Samozřejmě, během přestávek bude po chodbách trénovat jízdu na tříkolce. S takovým přístupem jsem se v Čechách dosud moc nesetkala.

Zákon z roku 1986 umožnil účast všech studentů na vzdělávání a komunitním životě bez ohledu na jejich postižení či obtíže. Zákonem byly zrušeny dosavadní pomocné či speciální třídy a školy. Od té doby musí každá škola či třída zdůvodnit vyloučení žáka ze společného vzdělávání nikoliv jeho inkluzí. Velmi se dbá na to, aby čas strávený mimo společnou třídu byl minimalizován, a to i u žáků s těžšími formami postižení.

SITUACE V PRAXI

? Kdo je v inkluzivní škole klíčovým pro přirozený a smysluplný průběh výuky?

Věřte nebo ne, ale v kanadské škole nepracují téměř žádní speciální pedagogové či psychologové. Klíčovými lidmi jsou tzv. „support teachers“, tedy zkušení učitelé, kteří mají za sebou mnoho let ve třídě, zároveň mají přirozenou autoritu, rádi se učí a vedou ostatní. Ti mají plný úvazek pouze na podporu ostatních učitelů, kteří učí. Jim pomáhají s přípravou, společně vyhodnocují pokroky žáků, které metody se daří a které nefungují. Kromě nich jsou ve škole také asistenti pedagoga, ale na ty nejsou kladeny příliš vysoké nároky. Často se rekrutují z řad rodičů, nebo uchazečů na úřadu práce. Pak je samozřejmě důležité, že všichni učitelé byli plošně vyškoleni v tom, co je inkluzivní vzdělávání a proč se zavádí. Vláda pak jednou za čas provede šetření v terénu, aby zjistila, jaká je situace v praxi a podle toho plánuje další kroky.

? Gordon Porter v rozhovoru říká, že za počátkem reformy a podpory inkluzivního vzdělávání stáli rodiče. Z posledních výzkumů (agentura IPSOS) je 62% rodičů dětí školou povinných a 57% české veřejnosti pro společné vzdělávání. Přesto se školy společného vzdělávání, které má vstoupit v platnost od 1. 9. 2016 obávají. Z čeho podle vás tyto obavy pramení?

Myslím, že při současném způsobu výuky, jsou ty obavy rodičů do jisté míry oprávněné. Jestliže učitelé učí všechny děti ve stejnou chvíli to samé, budu se jako máma strachovat, že moje chytré dítě se teď bude učit to, co nějaké děti s postižením. Kdyby ovšem bylo u nás ve školách běžné, že děti dostanou trochu odlišná zadání ke své práci, že pracují různými způsoby práce, že mají možnost volby, že se hodnotí jejich pokrok, tak bych evidentně obavy mít nemusela. A co se týče obav škol? Myslím, že jsou pod mediální tlakem zkreslených informací a nemají žádnou metodickou podporu zvenku.

? Za jak dlouho odhadujete, bude české školství v oblasti inkluze srovnatelné s tím kanadským?

V Kanadě nám říkali, že jim to trvalo 25 let. Ani v Kanadě ovšem neusnuli na vavřínech. Před čtyřmi lety zadalo ministerstvo školství dvěma odborníkům, z nichž jedním byl právě Gordon Porter, aby provedli šetření a výzkum toho, zda a jak je inkluze v praxi uplatněna. Rozsáhlá zpráva o 240 stranách pod názvem Strengthening Inclusion, Strengthening Schools, vydaná v roce 2012 shrnovala, co se již v inkluzi daří, jaké jsou problémy a navrhla jejich řešení.

Přestože všichni učitelé prošli dalším vzděláváním o tom, jak ve třídě diferencovat cíle a postupy, při šetření deklarovali, že v tom stále potřebují podporu. Na tuto zprávu, na kterou se většina učitelů, se kterými jsem mluvila, odkazovala jako na „Porterovu zprávu“, odpověděla vláda dvouletým akčním plánem. V tomto plánu ministerstvo školství uvedlo své priority, vysvětlilo, proč považuje inkluzi za důležitou, v čem spočívá, co má společnosti přinést a také navrhla dvouletý akční plán včetně tříletého investičního plánu s přesně alokovanými částkami.

Studijního pobytu se zúčastnili i zástupci ze států Jižní Ameriky. Troufám si říci, že o tamějším školství máme u nás jen malé povědomí. Jak daleko postoupilo

ČESKÉ ŠKOLY JSOU POD MEDIÁLNÍM TLAKEM ZKRESLENÝCH INFORMACÍ **A NEMAJÍ ŽÁDNOU METODICKOU PODPORU ZVENKU.**

společné vzdělávání v jižních zeměpisných šířkách a s jakými problémy se tam v oblasti inkluze potýkají?

Neměli jsme moc času pro vzájemné sdílení, jelikož jsme se všichni snažili dozvědět o kanadském inkluzivním systému co nejvíce detailů a navíc tu byla jazyková bariéra, protože kolegyně z Latinské a Jižní Ameriky (ať už z ministerstva, z univerzit, nebo z neziskovek) nemluvily anglicky. Nicméně z několika rozhovorů jsem nabyla dojmu, že u nich školy vypadají velmi podobně jako u nás. S Argentinkou jsme se třeba shodly, že do značné míry je to otázka peněz, když si stát může dovolit mít tolik učitelů navíc, kteří neučí, ale pomáhají ostatním. Na druhou stranu, když se začnete zajímat hlouběji, zjistíte, že ten systém je jinak strukturovaný a právě velmi finančně efektivní.

Karin Marques

Nadace Open Society Fund Praha, koordinátorka programu Vzdělávání dětí a mladých lidí Karin Marques se v Nadaci OSF věnuje vzdělávání, především pomáhá krajským úřadům integrovat děti se specifickými potřebami do běžných tříd. Je členkou poradního týmu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, členkou pracovní skupiny pro naplňování Memoranda mezi ministrem pro lidská práva a Ústředním školním inspektorem v oblasti rovných příležitostí a členkou poradní skupiny Rady vlády pro romské záležitosti. Dříve působila jako učitelka a ředitelka na Lauderových školách a vedla obecně prospěšnou společnost Nová škola podporující vzdělávání romských dětí. Založila komunitní centrum Klub K2, které poskytuje kvalifikační kurzy péče o děti.